

טעם זה – ואנשי קדש וגו' – העומד בראש איסור טריפה, שהוא הראשון בין דיני כשרות המאכלים שבתורה, טופח על פניהם של כל אלה הרוצים להסביר את הדינים האלה על יסוד טעמי בריאות, אקלים ותנאים שהזמן גרמם, וכיוצא בהפקיע את הדינים האלה מתוקפם בזמן הזה. פירוש התורה בטעמים של הדינים האלה ואמרה, שאין הוא כרוך בבריאות הגוף, אלא בטוהר הרוח ובחוסן המוסר, למען נתקדש בקדושה ונהיה מוכנים בכל עת ובכל שעה לקבל כל עניין אלוקי וטהור...'

'אל יאכלו אנשי קודש בשולחן אחד עם עולם היסודות והחיות. אל תהא אכילתנו רק תהליך גופני, אלא יהא בה משום מעשה מוסרי; אל נבחר את מזוננו רק על פי שיקולים גופניים; אלא נזכור את ייעודנו להיות אנשי קודש, ונבחר על פי שיקולים מוסריים.'

(פירוש רשב"ר דירש שם; שמיני ד,יא)

וכדברים האלה נמצא כבר בספר 'עקדת יצחק' בטעם איסורי המאכלות: 'והראוי שנדע כי לא לענין בריאות הגוף וחלוי נאסרו אלה המאכלות כמו שכתבו קצת. חלילה, שאם כן נתמעטה מדרגת התורה האלקית מהיותה במדרגת חיבור קטן מספרי הרפואות הקצרים בדבריהם וטעמים, וזה מגונה. גם שהגוים הבלתי נשמרים ראינום שהם חיים על הבריאות וכו'. אמנם מה שנאסרו הוא לענין חלאי הנפש ובריאותה, כי הם מתועבים ומשוקצים ומזיקים אל הנפש המשכלת ומולידים בה האטימות ורוע המזג וקילקול התאוות אשר מהם תתהוה רוח הטומאה המטמאת את הדעות והמעשים והמגרש רוח הטהרה והקדושה. ולזה נקראו בתורה איסור המאכלות והיתרן בשם טומאות וטהרות' (וכ"כ בפירוש האברבנאל; מהר"ל מפראג).

\*

'... וזה שאמרו חז"ל (ברכות נה): שלחן דומה למזבח – כי שיעור פגימות החליף כשיעור פגימות המזבח (חולין יז). גם על השחיטה גימטריא תל"ז, ובזעת אפיך תאכל לחם – ראשי תבות גימטריא תל"ז (אם הארבע תבות). לרמוז חסרון הפרנסה ע"י שוחטים שאינם מהוגנים. וזה פרוש טרף נתן ליראיו – כי טרף יש לו שני משמעות: לשון טרפה, כמובא בזהר סוף משפטים, ולשון מזון – לרמוז, כשישראל שומרים את עצמם מטרפה, על ידי זה יש להם פרנסה' (מתוך לקוטי מוהר"ן לזו).

## דף מט

### באורים הערות וראשי פרקים לעיון

'אבל דזיתא – מיבזע בזע' – הר"ן פרש (דלא כרש"י וכתוס'), שהחשש הוא שמא ניקב הגרעין את כיס המרה עצמו. וכתב לפי זה שהוא הדין למחט הנמצאת שם, טרפה, כי אף לפי הדעות שהכשירו במחט הנמצאת בריאה ובכבד (והלכה כמותן), מודים במרה, מפני שעורה רך ודק. עוד כתב, שגם מחט הנמצאת בדקין, מתוך שהם דקים ומעוקלים, חוששים לניקובם. ויש חולקים, שאם נמצא המחט בדקין מונחת לארכה, אין לחוש לנקב, וכדין קוץ שנמצא בוושט (לעיל מג. כ"כ מהר"ם, מובא בחדושי אנשי שם).

**'אינקבה ריאה היכא דממשמשא ידיה דטבחא... והלכתא תלינן'** – טעם הדבר שתולים להקל, לפי שמן התורה אין צריך לבדוק בסירכות הריאה, כיון שהולכים אחר הרוב, וכל בהמה בחזקת כשרה היא עד שיוודע להפך, אלא לפי שהסירכות מצויות בריאה, חששו חכמים למיעוט המצוי להצריך בדיקה, וכל מקום שהריאה קיימת ואפשר לבדוקה, אסרו חכמים לאכול מן הבהמה עד שתבדק, אבל כאשר ארע מקרה שאין אפשרות לבדוק, כגון שבא זאב לעדר או כגון נידון דידן – לא אסרו חכמים. (וכשם ששונים ואוכלים מחלבה כשהיא בחיים, ואין חוששים שמה היא טרפה). (עפ"י שו"ת הריב"ש עז; קסג; תצה; תשב"ץ ח"א טז).

ואמנם, נחלקו הפוסקים בריאה שאבדה ללא שנבדקה – האם חכמים כשהצריכו בדיקה, אסרו גם בדיעבד, אם לאו. (ע' טשו"ע לט, ובפוסקים שם. וע' בריב"ש ובתשב"ץ שם). אך כאן שהריאה לפנינו ונבדקה אלא שיש לתלות הריעותא בדבר שנעשה לאחר מיתה – הקלו. (ע' ש"ך לט סק"ח ובריש סי' נ). ועוד, שרגלים לדבר שהקרא בא מידי הטבח, אבל שאר ספקות בטרפה – לחומרא. (ע' בשו"ת מהרי"ק לו. ובשו"ש קעא, בד"ה ועוד דמאי. וכן דעת רבנו יונה ועוד, שספק טרפה אסור מלבד אם יש לפנינו דבר שיש לתלות בו. ודין זה שבספק טרפה הולכים לחומרא לפי כמה שיטות – כתבו פוסקים – מדרבנן הוא, אבל מהתורה מעמידים את הבהמה בחזקת כשרה. ע' פ"ח כט; פרי מגדים – פתיחה להלכות טרפות. וי"א שכשיש ריעותא – בדיקתה מן התורה. ע' באר היטב לט סק"ב).

וע"ע: שו"ת מהרש"ם יו"ד לח; חו"א ד, ס"ק א ד ה ו; קהלות יעקב ו, ג-ד. וראה עוד במובא להלן נא, ג).

**'אבא מרישי כלי דפרם הוה' – כלומר, היה אצלו 'ראש כלה', שהוא גדול התלמידים, המפרש ומבאר דברי הרב לאחר הדרשה.** (עפ"י רש"י ברכות נז).

**'אמר רבי מלוך אמר ר' יהושע בן לוי...'** – זו הפעם היחידה (לפי בדיקת מחשב) שמופיע רבי מלוך בתלמוד בבלי. ובירושלמי נמצא עוד פעמים: בסוכה דף יב: ובב"ב כב. ובכולם הוא מוסר שמועה מר' יהושע בן לוי. ניקודו: מלוך. (כשמות המוזכרים בעזרא ונחמיה ודבה"י. עפ"י ריעב"ץ).

**(ע"ב) 'להביא חלב שעל גבי הדקין – דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: להביא חלב שע"ג הקבה... מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף...'** – נראה שהדרשות שבשתי הברייתות חלוקות זו מזו; הברייתא הראשונה לומדת מריבוי ('להביא') מהמלה כל, או מהאות וא"ו (ערש"י הוריות ט). ונחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא איזה חלב יש לנו לרבות, האם זה שעל הדקין, ומשום שהוא מחובר אל החלב שעל הקרב, או יש לרבות חלב שע"ג הקבה מטעם כלשהו. ולפי זה, הסובר חלב שע"ג הקבה אסור, אין לו ריבוי לחלב שע"ג הדקין. וכן מדוייק בלשון רש"י (בד"ה חלב. וכן להלן צג), שרע"ק ורי"ש נחלקו גם בחלב שע"ג הדקין. ואולם הברייתא השניה לומדת במידת כלל ופרט ('חלב' – כלל. 'על הקרב' – פרט), ומחלוקתם במציאת הצד השווה הדומה לפרט המפורש, האם 'כעין הפרט' הוא קרום ונקלף או תותב קרום ונקלף. ולפי זה ודאי שלדעת האוסר חלב שע"ג הקבה, גם חלב שע"ג הדקין אסור, שיש בו צדדים משותפים יותר, שהוא תותב קרום ונקלף. וזהו שכתב רש"י (בד"ה אף), שבחלב שע"ג הדקין אסור לכו"ע. ואין הדברים סותרים לדברי רש"י הנ"ל. (עפ"י מעדני יו"ט פ"ז צ; שו"ת שבט הלוי ח"ב כא. וע' רש"ש). עע"ש שהראה עפ"י שורש ומקור לשיטות האוסרות כל חלב הדקין שבראש המעי, גם זה שמתחת לקרום, השומן הדבוק בטבחיא, וישב תמיתה הכו"פ על האוסרים – כי הכו"פ נקט שסיבת איסור חלב שע"ג הדקין הוא רק משום המקום המחובר בפריסה, וזה שנוטלים

אמה שלמה – משום היניקה. אבל לפי הנזכר, חלב הדקין אסור מצד עצמו, שהוא 'תותב קרום ונקלף'. יש להעיר שבחדושי הר"ן מפורש שאין מחלוקת בחלב שע"ג הדקין, וכן אין מחלוקת בין שתי הברייתות בצורת הדרשה, אלא ר' ישמעאל ריבה זאת מן הכתוב, לפי שהוא דומה לחלב שעל הקרב בכל צד, ואילו לרע"ק אין צורך לרבות חלב זה, ולכך ריבה חלב שע"ג הקבה).

**'חלב טהור'** – כבר כתב רש"י (לעיל מה:): שבין טמא בין טהור נקרא 'חלב', אלא שבלשון חכמים ישנה הבחנה ביניהם במקומות מסוימים, שקראו לטהור 'שומן'. (וכיוצא בזה כתב הריב"ש (בשו"ת החדשות, ג) שחלב ושומן טעם אחד להם וגם שם אחד להם, כמו שאמר הכתוב 'חלבו האליה תמימה'. וגם בלשון חכמים מצינו שנקרא 'חלב טהור'. וע' גם בתוס' בכורות י סע"א, וע"ש בהגהות בן אריה). ואולם מדברי הרמב"ן בפירוש התורה (ויקרא ג, ט) אין נראה כן; הוא כתב שהמלה 'חלב' בלשון הקודש משמעותה רק חלב טמא, שהוא נפרד מן הבשר, בניגוד ל'שומן' שהוא מעורב עם הבשר כדבר אחד, כלומר בשר שומן. (וזו הסיבה שחלב טהור סותר חלב טמא אינו סותר, כמבואר כאן, שזה מהודק לבשר זה נפרד).

**'בעי ר' זירא חלב חיה מאי, דוקא אמר חלב טהור סותר, והאי נמי טהור הוא...'** – צריך באור מה היתה דעתו של ר' זירא, והלא סתימת הנקב תלוי במציאות, מה לי חלב חיה שהוא מותר מה לי חלב בהמה האסור (וערש"י).

ואפשר שהיה מקום לומר שהכלל 'כל טהור סותר' אינו תלוי בטעם, אלא הלכה למשה מסיני הוא, ולכן חלב חיה שהוא טהור – גם כן סותר. או אפשר שזה שאמר 'טמא אינו סותר' – מדרבנן הוא שהחמירו שחלב אסור לא יתיר, כדי שלא יטעו לומר שכיון שהוא מתיר כל שכן שהוא עצמו מותר. ואם כן חלב חיה – סותר. (עפ"י חדושי הר"ן).

**'שלשה משקים אסורים משום גילוי...'** – בעניני גילוי, ע' במובא בע"ז ל-לא.

**'חדא דהא אמר רב ששת חלב טמא נמי סותר, ועוד, התורה חסה על ממונם של ישראל'** – הלכך יותר ראוי לסמוך כאן על רב ששת, הגם שבענין אחר שאין בו הפסד ממון, היה ראוי לחוש לדעת רב. (עפ"י מהר"ם שיף ותורת חיים. וראה במה שפלפל בחדושי מהר"ק חיות כאן).

**'דאמר רב נחמן: אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם נמי לא סתים?!'** – כלומר, לכל הפחות לענין סתימה יש לנו להקל, כיון שלדעת רב ששת אפילו חלב טמא סותר, והרי יש כאן שני צדדים להתר; אחד, שהוא חלב טהור לדעת בני ארץ ישראל, ואף אם נחמיר לענין אכילה להחשיבו טמא, הלא לענין סתימה יש דעה שגם הטמא מועיל. (שו"ת מהרי"ק קב)

## דף נ

**'חלחולת'** – כרכשת. הוא המעי האחרון, המיושר, שבו יוצא הרעי החוצה.

**(ע"ב) 'סניא דיבי'** – הוא המכונה כיום 'המעי האטום / העיור'.

ה. ריאה שהעלתה צמחים (ואין שם סירכא) – שמואל הכשיר, וכן הורה ר' יהודה בר"ש בשם ר' אבהו בר"ש. ויש שחככו בדבר, משום דברי רב מתנה, שמלאה מוגלה – טרפה. וכן ר' יוחנן לא אמר בה לא התר ולא איסור. וסיפרו שרב נחמן בעברו בשוק, לא מחה ביד המוכרים, אפילו בצמחים גדולים (ומוגלתיים, וכדלהלן נה: וברש"י). וכן ר' אמי ור' אסי לא מחו אפילו בצמחים גדולים ביותר (ר"ן) שכבר נתקשו. (להלכה כשר. ר"ף)

כליה שהעלתה צמחים; מלאים מוגלה – טרפה. מים זכים (צלולים ואינם סרוחים. נה) – כשרה. (ודין הריאה במים שאינם זכים – מחלוקת הראשונים. ערמב"ם (שחיטה ז), ובראשונים להלן נה; שו"ת מהרי"ק לו).

ו. מחט שנמצאת בריאה ובדקונה שאינה נקובה מבחוץ, שאין הרוח יוצאה ממנה – ר' יוחנן ור' אלעזר ור' חנינא, וכן דעת ר' אמי, הכשירו (שיש לתלות שהמחט נכנסה דרך הקנה). רבי שמעון בן לקיש ור' מני בר פטיש ור' שמעון בן אליקים הטריפו. (מחשש נקב בדיקין ובקרום הריאה. והלכה שכשר. רש"י, ר"ף). ואולם אם אין הריאה בשלמותה לפנינו, אף לדעת המכשיר – אסור, שמא היא נקובה בחלקה האחר. נמצאת המחט בסמפון הגדול – אף החכמים שהטריפו לעיל, כאן לא הורו בה איסור, שיותר יש לתלות שנכנסה המחט בקנה. (ולדעת המכשירים, אף בדיקה אינה צריכה. ר"ן). (אין חילוק בכיוון המחט, אם חודדה כלפי הסמפונות או כנגדן. עפ"י תוס').

ז. ניקבו הסמפונות; אם בין סמפון אחד לחברו – טרפה, (שהדופן קשה היא ואינו סותם הנקב), אבל ניקב לאחר מקום הפיצול, לבשר הריאה – כשרה, (לפי שהבשר רך ונכנס לנקב ומגן עליו). (אין חילוק בין סמפון הגדול לשאר סמפונות לענין נקב. שו"ת מהרי"ק לו. ע"ע רמב"ם – שחיטה ז, ג ובנו"כ; שו"ת הריב"ש קפט; תשב"ץ ח"ב קמח).

ח. 'הדורא דכנתא' שנקבו אחד כלפי חברו ולא ניקב החיצון שבהם – כשרה, שחברו מגן עליו.

ט. מחט שנמצאת בכבד – סבר מר בר רב יוסף להטריפה, ואולם רב אשי הסיק שאם הצד העבה של המחט (בעובי שאין בו יכולת לנקב) בולט מן הכבד החוצה, והצד החד בתוך הכבד – ודאי המחט ניקבה את הדיקין ונתחבה לכבד, וטרפה. אבל להפך – אין חוששים לכך, אלא שנכנסה לכבד דרך הסמפונות, והלא הכבד עצמו אינו נפסל בנקב. (כתבו התוס', שהוא הדין כאשר המחט כולה תחובה בכבד, יש חילוק אם הצד העבה כלפי הסמפונות או כנגדן. ויש מי שכתב, דוקא באופן זה חילקו בגמרא, אבל אם חוד המחט בולט החוצה, חוששים שמא ניקב אברים אחרים, הגם שנכנס דרך הקנה. דעה זו מובאת בר"ן). נמצאת בסמפון הגדול שבכבד – נחלקו החכמים, והסיק רבינא להכשיר. (והורה לחייב את החכמים שהטריפוה והאכילוה לכלבים). (מהרמב"ם משמע שסמפונות הכבד שניקבו – טרפה, ושאר ראשונים חולקים).

## דף מט

- פג. האם הבהמה או החיה נטרפת במקרים דלהלן? –  
א. גרעין של תמרה או של זית נמצא במרה.  
ב. נמצא נקב בריאה לאחר משמוש יד הטבח.

ג. תולעת הנמצאת יוצאת מן הריאה, וניקבה.

ד. דקין שנוקבו, והחלב מכסה את הנקב.

ה. ניקבה החלחולת וחלב מכסה את הנקב.

ו. נקב בריאה או בלב, וטרפס הלב מכסה את הנקב.

א. גרעין של תמרה הנמצא במרה – יש לתלות שנדחף דרך סמפונות הכבד, ואין חוששים שניקב את הוושט או את הכרס והדקין, וכשרה.

אבל גרעין של זית – חוששים שמא ניקב, וטרפה. (לרש"י, רק לאותן שיטות המטריפות במחט שנמצאת. והתו' כתבו שאפילו המכשירים שם, אוסרים כאן, מתוך שהגרעין גס, אינו דומה למחט, כי יותר סביר להניח שניקב מאשר לומר שחדר דרך הסמפונות. והר"ן כתב שאפילו במחט, אם נמצא במרה יש לחוש שניקבה המרה, מתוך שעור המרה דק).

ב. נחלקו אמוראים על נקב בריאה, אם יש לתלותו במשמוש יד הטבח (אם ע"י צפורנו כשדחק ידו במיצר החזה, או בסכין, או ע"י תלישה חזקה. עפ"י רש"י). והסיקו הלכה לתלות בטבח, וכשרה.

ג. נחלקו חכמים בתולעת היוצאת מן הריאה, האם חוששים שמא פרשה מחיים וניקבה, או רק לאחר שחיטה, והסיקו להלכה להכשיר.

ד. דקין שנוקבו, והחלב מחפה את הנקב – במקום שיש חלב טהור (מן הכנתא) – הרי הוא סותם את הנקב, שהוא מהודק לדקין. ואולם החלב הטמא (בתחילת הדקין, סמוך לקיבה) – אמר רב: אינו סותם. ורב ששת אמר: אחד זה ואחד זה סותם. וכך גם הורה רבא, ואולם רב פפא נחלק. (ואף רבא חזר בו. וכן הלכה – שחלב טמא אינו סותם. תוס').

אין חילוק בין בהמה לחיה, ואעפ"י שהחיה – חלבה מותר. (וכן החלב שע"ג הכליות ושע"ג הקרב, גם בחיה אינו סותם את הנקב. ואולם חלב טהור שאין כנגדו בבהמה, כגון השומן שמעל הקורקבן בעוף – הורה ר"י להתיר. תוס').

יוצא מן הכלל האמור הוא החלב שבקבה במקום ה'יתר' (– הפנימי), שאע"פ שבני בבל נוהגים בו איסור, הרי הוא סותם – כדברי רב נחמן ללשנא קמא).

ה-ו. החלב הסמוך לחולחולת, וכן טרפס הלב – אינם מהוים סתימה לנקב, וטרפה.

(נחלקו ראשונים האם חלב טהור סותם נקבים שבאבר אחר, או רק את האבר שדבוק בו. ערש"י תוס', רמב"ם וחדושי הר"ן).

## דפים מט – נ

פד. א. החלבים שבבהמה, שעל גבי הדקין ושע"ג הקבה – האם הם מותרים או אסורים באכילה?

ב. באלו משקים אין לחוש משום 'גילוי'?

א. החלב שע"ג הדקין נתרבה לאיסור (מהכתוב בקרבנות: ואת כל החלב אשר על הקרב). ודוקא זה שבראש המעי הסמוך לקיבה (כשיעור אמה. ויש מן הגאונים שפרשו ראש המעי שבצד השני. וכתבו הפוסקים שירא שמים יצא ידי שניהם). אבל החלב שבהמשך הדקין המלופפין ('כנתא דהדרא') – מותר.

יש אומרים שלדעת הברייתא הראשונה, לר' ישמעאל לא נאסר חלב שע"ג הדקין, כמדויק מלשון רש"י.  
 חלב שע"ג הקבה – לר' עקיבא, וכן אמר ר' ישמעאל בשם אבותיו – מותר, (שלא נתרבה אלא חלב הדומה לחלב שעל הקרב, שהוא תותב, כלומר פרוש ויושב ואינו מהודק). וכן נהגו בו הכהנים (הרגילים באכילת הקבה, וה"ה ישראלים. תוס' התר. ור' ישמעאל אסר.  
 ונחלקו בני בבל ובני א"י בדיון חלב הקבה; י"א שנחלקו בחלב שמבפנים, במקום ה'יתר', (ומסירים מעט ממנו מלמעלה, מפני חלב הקרב השוכב עליו, וכל השאר נאכל), אבל זה שמבחוץ, במקום ה'קשת' – אסור לפי כולם, ואפילו רבי עקיבא לא התיר בזה, שהוא בכלל 'תותב'. וי"א שנחלקו בזה שמבחוץ, אם נידון כתותב אם לאו (לפי שהוא מחובר באמצע), אבל זה שמבפנים – מותר, כרע"ק. (וכתב רש"י שלהלכה יש לנקוט כלשנא-קמא ולחומרא. וכ"כ הרא"ש, ש'כל מנהגינו כבני בבל'. ואילו הרי"ף הרמב"ם, הרמב"ן והר"ן פסקו שהחלב שעל ה'יתר מותר.  
 ההולך ממקום שנהגו אסור למקום שנהגו התר, כיצד עליו לנהוג – ע' בפסחים נא).

ב. לחכמים, אין לחוש משום גילוי אלא בשלשה משקים: יין מים וחלב. לר' שמעון יש משום גילוי גם בציר בחומץ בשמן בדבש ובמוריים. (שאר משקים – מותרים לכו"ע. עפ"י תוס'). נחלקו רבא ורב פפא האם יש לחוש לדברי ר' שמעון. ואמרו עוד שבציר, כמה אמוראים נהגו בו היתר. מאידך בדבש, דעת ר"ש בר"א כרבי שמעון, לאסור. (וכתב הר"ן שכן קיימא לן להלכה, שהדבש אסור כיון מים וחלב, ושאר משקים מותרים).  
 ע"ע בע"ז ל-לא.

## דף נ

- פה. א. בני מעיים שניקבו וליחה שבמעיים סותמת את הנקב – האם הבהמה כשרה או טרפה?  
 ב. האם מסתמכים על השוואת הנקבים באברים השונים, לקבוע שהנקב נעשה לאחר השחיטה?  
 ג. חלחולת שניקבה – מה דינה?  
 ד. איזוהי כרס הפנימית שניקובה מטריף?  
 ה. איזוהי כרס החיצונית ומה דינה לענין טרפות?

א. רשב"ג אומר: בני מעיים שניקבו והליחה (הדבוקה במעיים) סותמתם – כשרה. והסיקו שאין הלכה כרשב"ג בטרפה.

ב. מקיפים בבני מעיים (רב שימי בר חייא) – כלומר, מנקבים נקב נוסף ומסמיכים אותו לקיים, אם מראה שתי הרקמות וזה, בידוע שלאחר השחיטה ניקב. ואם משמשו בו הרבה ידיים בינתיים, ממשמשים גם בנקב הנוסף, וכך מדמים. (כן עשה רב משרשיא בנו של רבא).  
 וכן מקיפים נקב שבריא (ר' יוחנן ור' אלעזר). רבא אמר: דוקא באותה ערוגה (=דופן). אך הסיקו להלכה אפילו מערוגה לערוגה אחרת, אבל לא מגסה לדקה ולהפך. (ר"ח, רי"ף רמב"ם ורשב"א פרוש מבהמה דקה לבהמה גסה, אבל שתיהן גסות או דקות – מקיפים. ולרש"י נראה שאין מקיפים מבהמה לבהמה אלא גסה היינו אומה ודקה – אונא. וכ"פ רבנו גרשום).  
 מקיפים בקנה (אביי ורבא). רב פפא אמר: דוקא באותה חוליה. והסיקו הלכתא אפילו מחוליה לחוליה ומבר-חוליה (= מקום דק שבו מתחברים ראשי הטבעות) לבר חוליה, אבל לא מחולה לב"ח ולהפך.